

„Wovon man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen.”¹
Ludwig Wittgenstein: *Tractatus Logico-Philosophicus*

„I am a walking anathema. I'm sleeping from impatience
and can only read whilst defecating.”²
DJ Helmut Spiell!: *Letter to=from Bardo*

„We broke the ruptured structure built of age
Our weapons were the tongues of crying rage”³
David Bowie: *Cygnets Committee*

„MONGOLOID HE WAS A MONGOLOID
HAPPIER THAN YOU AND ME”⁴
Devo: *Mongoloid*

A név

Régi és új hőseim YouTube-ra felrakott interjúit nézem mostanában éjszakánként. Ez a szakrális (energiát adó) tevékenység kanyargós, sok dimenziót feltérképező földi pályámat lezáró, leltározási, elszámolási kurzusom része. A felvételeken nemzedékek legjobb elméi nyílnak meg a szakmájukat meszterfokon gyakorló, a témát alaposan ismerő, a riportanyagokat beszélni hagyó, saját egójukat a háttérbe vezénylő angol, német, amerikai, holland riporterek kérdései nyomán. Az interjúkat rögzítő operatőr – a kortárs magyar tévéoperatőrökkel ellentétben – nem unja látványosan a beszélgetéseket, kamerája nem vándorol céltalanul a riportanyag tarkójáról a stúdió falán landoló légyre, nem kezdi el ritmusra rángatni a zoomot, ha megszólal a zene. Jelenlétét nem venni észre, és ez így van rendjén. Főleg a pop csillagainak mondandója érdekel, mert az ő világlátásukat gondolom a legfókuszáltabbnak, megfogalmazásaikat a legpontosabbnak. Az írók, művészek, filozófusok – néhány tiszteletreméltó (például Andy Warhol, Marcel Duchamp, Rosalind Hursthouse, Bernard-Henri Lévy, stb.) kivételével – többnyire csak locsognak, nem követik Wittgenstein tanácsát, megkísérlik kimondani a kimondhatatlant. Az eredmény persze értelmezhetetlen hablaty.

Nemrég régi kedvencem, a Devo együttes ma már tisztos öregurakként élettüktől búcsúzoló tagjainak egyik interjúja derítette fel csillagfényvel a végtelen éjszakát. A „de-evolution” – visszafejlődés, „Devo” – koncepcióját a zenekar alapító tagjai, Gerald Casale és Bob Lewis fejlesztették ki az Ohio állambeli Kent State University művészeti laboratóriumában, az 1960-as évek végén. Elméletüket beigazolódni érzem. Fél évszázad távlatából már jól látható, hogy a

1 „Amiről nem beszélhetünk, arról hallgatnunk kell.” (Ludwig Wittgenstein: *Tractatus Logico-Philosophicus* – 1921, Berlin, Annalen der Naturphilosophie – az idézet NL nyersfordítása)

2 „Sétáló egyházi átok vagyok. Alszom a türelmetlenségtől és csak székletürítés közben tudok olvasni.” (DJ Helmut Spiell!: *Letter to=from Bardo* II.5 – NL nyersfordítása) <http://spions.webs.com/library.htm>

3 „Összetörtük a korok repedt szerkezetét / Fegyvereink a dühös zokogás nyelvei voltak” – David Bowie: *Cygnets Committee* (*Hattyú Bizottság* – a dal először 1969-ben, Bowie *Man of Words*, *Man of Music* című második albumán jelent meg, majd 1972-ben, a *Space Oddity* albumon is kiadta – NL nyersfordítása)

4 „Mongoloid, ő mongoloid volt / Boldogabb, mint te meg én” – Devo: *Mongoloid* (a dal először kislemezen jelent meg 1977-ben, majd az 1978-as *Q: Are We Not Men? A: We Are Devo!* című albumon is kiadták – NL nyersfordítása)

homo sapiens szellemi evolúciója a 20. század második felében elérte csúcspontját. A csúcson nem a visszatekintés, számbavétel, összefoglalás, értékelés nyugodt periódusa következett, hanem a tömegtársadalom globalizációjával egyidőben azonnal beindult az egyre fokozódó tempójú leépülés, lebomlás, széthrohadás, atomizálódás, elhülyülés, gettósodás.

Koncepciójuk megfogalmazása idején Gerald Casale és Bob Lewis még az amerikai társadalomban eluralkodó működési zavarokat és horda-mentalitást hozták fel elméletüket igazoló példaként. Mára tisztán látszik, hogy ezek, valamint az általános elbutulás, elbarbáriasodás bolygónk összes társadalmára és kultúrájára alapvetően jellemzők lettek. A mennyiségszemlélet egyes filozófusok próféciáival ellentétben nem új minőségeket eredményezett, hanem kioltotta a minőség iránti igényt. Személyiségfejlesztő műfajok, mint például a konverzáció és a levelezés művészete tűntek el nyomtalanul az utolsó pár évtized során. Az eredmény: elgyerekesedés, felnőtt képtelen emberek nyugtalan, magányos tömege. A túlkínálat a kielégületlenség állandó érzetét hozta. Tökéletes példája ennek a budapesti Sziget fesztivál közönségének elhíresült, folyamatos körbe-körbemasírozása. Az egyre üresebb tekintetű fiatalok a felkínált milliányi műsorszám közül egyet sem tudnak igazán élvezni, mert mindig azt hiszik, hogy valahol máshol valami érdekesebb történik. Alighogy elkezdődik egy koncert, egymást fellökve, egymáson átgázolva indulnak tovább. Ritka eset, amikor egy-egy kivételes karizmájú előadó a helyükön tudja tartani őket. (Ebben persze a minden évben pocscékkabb hangosítás is közre játszik.)

A pár szó-csonkos SMS-ek, egyetlen, torz mondatból álló twitter-bejegyzések, vakkantásszerű e-mailek, a Facebook és más „közösségi” portálok „zombi madárházai”⁵ korában felnövekvők elképzelni sem tudják azt a lelki, szellemi gyönyörűséget, amit az éjszakákon át tartó beszélgetések, a hosszú, gyakran 10-20 oldalas levelek cseréje, egymás írásainak elolvasása és elemzése jelentett nekünk a rég elfelejtődött korban, amikor a szellemi elit számára még kötelező, a többiek számára ajánlott volt az éberség, önbecsülés, önismeret, önfejlesztés. Hol van már a szellemi elit? Nemzedékek legjobb elméi vagy meghaltak vagy megbolondultak, vagy az underground sötét, nyirkos, kényszagú tárnáiban rejtőznek, sokkal mélyebbre húzódva, mint a bolsevik diktatúra idején. Bár folyamatosan kutatok életjelek után, új éberekkel alig találkozom. Az életnagyságúnál kisebbre zsugorodásra kötelező jelenlétük sem tudnak mit kezdeni, a pusztta túlélés

5 Utalás Iggy Pop 1982-ben publikált albumára

a pálya. Jövőképeik nekik sincsenek. Már csak a WC-n ülve tudunk olvasni.

„Screw Up Your Brother or He'll Get You In the End”⁶
David Bowie: *Cygnets Committee*

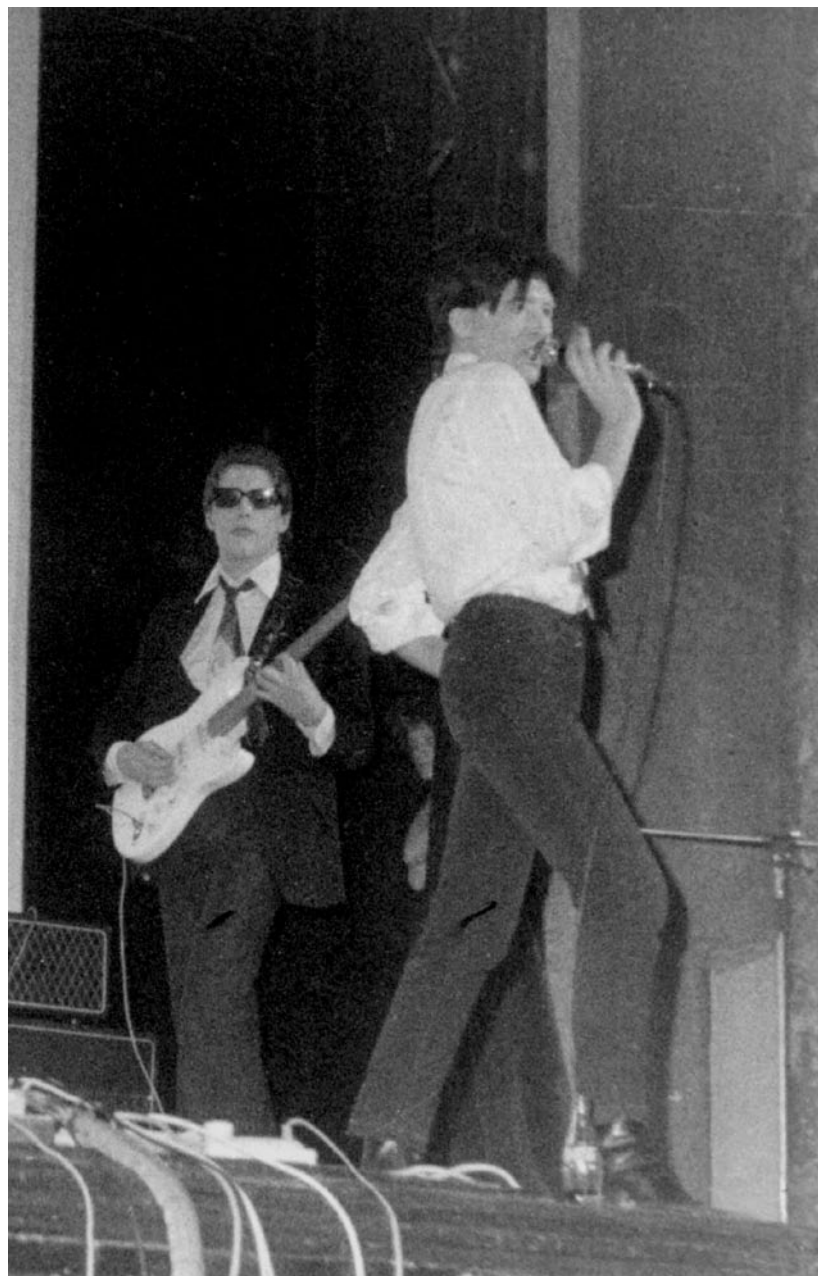
Sok ezer embert ismertem meg hosszú, eseményekben, kalandokban, feladatokban, utazásokban, katasztrófákban gazdag életem során, de mivel számomra mindig fontos volt a kapcsolataim minősége, csak kevés vált közülük barátommá. A régebbi korok egyes gondolkodói szerint a barátság mélyebb (magasabb rendű) formája az emberi kapcsolatoknak, mint a szerelem. „A barátság glóriája nem a kinyújtott kéz, nem a kedves mosoly, nem a társaság, bajtársiasság öröme, hanem a spirituális inspiráció, amely akkor látogat meg bennünket, amikor felfedezzük, hogy valaki hisz bennünk és hajlandó barátként megbízni bennünk. (...) A barát az a személy, akivel őszinte tudok lenni. Előtte hangosan gondolkodhatom. Végre megérkeztem egy olyan valódi és velem egyenlő személy jelenlétébe, akivel szemben ledobhatom a titkolódzást, udvariasság és hátsó gondolatok alsóneműit, amelyeket az ember soha nem vet le, akivel olyan egyszerűen és teljességgel viszonyulunk egymáshoz, mint amikor egy kémiai atom találkozik a másikkal. Az őszinteség diadémokhoz és tekintélyhez hasonlító luxusa a legmagasabb rangúak kiváltsága, akik engedélyt kaptak, hogy kimondják az igazságot, mivel nincs felettük senki, akinek udvarolniuk, akihez alkalmazkodniuk kellene. Egyedül minden ember őszinte. Amint belép egy másik személy, elkezdődik a képmutatás. (...) A barátság lényege a teljesség, a totális nagylelkűség és bizalom. Nem engedélyez gyanút, sejtéseket, feltételezéseket és gyengeséget, határozatlanságot. Tárgyát istenként kezeli, és ez mindkettőjüket az isteni szintjére emeli.”⁷ – olvasom Emerson barátságról írt tanulmányában.⁸ Szerinte a barát a természet paradoxona, egyszerismind remekműve. A barát az egyetlen személy, akitől nem azt kívánom, amije van, hanem azt, aki ő maga. A barátság a mindenek felett álló hatalom, a Teremtő által megszentelt állapot.

„Montaigne azt írja, hogy a szerelem senkit sem szokott megkérdezni. Akkor jön, amikor akar, és az embert kíméletlenül leteperi, mint az elemi erő. A barátsághoz beleegyezésre van szükség.

6 „Vágd át a testvéredet, vagy ő fog elkapni a végén”
– David Bowie: *Cygnets Committee* (NL nyersfordítása)

7 Ralph Waldo Emerson (1803–1882): *Essays and English Traits* (NL nyersfordítása – The Harvard Classics, 1909–14)

8 Henry David Thoreau, a polgári engedelmesség kötelezettségének első megfogalmazója és Ralph Waldo Emerson példaszere, az örületet átlényegítő barátságáról a Schuller Gabriella színháztörténnel közösen írt *YIPPIE! Az engedetlen polgár* című könyvben írtam részletesen (Colyós Toll Kiadó, 2008)

SPIONS koncert a budapesti Egyetemi Színpadon – Nyuszi (Zátonyi Tibor) és Anton Ello (Molnár Gergely) © Fotó: Vető János, 1978. január 15. Kép a Zátonyi/Artpool gyűjteményből

Barátom csak az, akit szabadon választok magaménak. Igaz, hogy amikor már megvan, kényszer. Már nem tudok meglenni nélküle. »Il me semble n'être qu'a demi« – úgy tűnik, hogy valaminek csak a fele vagyok. De még akkor sem teper le. Mindig szelíd és szenvedélytelen. (...) A szerető néha meg szokta érezni távollevő szerelmének örömét vagy baját, s néha el tudja találni kívánságát. A szerelemben kivételes, a barátságban ez a természetes. Mindig tudom és tudnom kell, hogy mi történik velem és mit gondol. Semmi sem maradhat rejtve sem előtte, sem előttem. De ez a barátságnak nem feltétele; az őszinteség nem előzi meg a barátságot. Ilyesmit csak az gondol, akinek a barátságról sejtelve sincs. (...) Nem a barátság fakad az őszinteségből, hanem az őszinteség a barátságból”⁹, írja Hamvas Béla, akit – bár már régen halott és nem tartoztam barátai szűk köréhez – egyik legközelebbi barátomnak tekintek. Hosszú beszélgetéseket folytatok vele az öröklet abszolút dimenziójában, ha rám tör a kétség és kezdem elveszíteni távolságomat a matériától.

A szerelemben összeolvadunk a másikkal, elveszítjük önmagunkat, egyesülésünk-ből egyikünkhöz sem hasonlító, ugyanakkor mindkettőnket reprezentáló avatar (nevezhetjük zombinak is), virtuális ösztönlény jön létre. Hosszú időre megzavarodtam, amikor saját viselkedésemet elemezve megértettem az ősi igazságot:

9 Hamvas Béla: *A barátság (A láthatatlan történet című esszékötetből – Egyetemi Nyomda, 1943)*

ANTONELLO DA MESSINA
(Antonello di Giovanni di Antonio)
Crucifixion, 1455

a megvallásodáshoz hasonlóan a szerelem vakká és süketé tesz, és gyakran alaposan el is butít. A barátság körében az Én, a tisztánlátás, az intelligencia nemcsak megmarad, hanem tökéletesedik.

Korábban sokan arról írtak, hogy a barátságra való képesség a férfiak privilégiuma, a nők „szétszórt és magának élő, csaknem saját központtal rendelkező”¹⁰ életrendje nem tesz lehetővé olyan erős kapcsolatot, amelynek férfiak között létesülhetnek. A maguk idejében biztosan igazuk volt azoknak, akik így vélekedtek. Mára a pszichológiai különbségek jórészt eltűntek a férfiak és nők között, a nők elférfiasodtak, a férfiak elnőiesedtek. Elvileg tehát a barátság csodája nők között is felragyoghat. Ugyanakkor tisztán látható, hogy korunkban már nagyon ritkák a klasszikus értelemben nagy, felemelő, egész életen át tartó, minden nehézséget átvészelő barátságok. Ennek fő oka a globalizálódott tömegtársadalom lélekszaporító hatásában rejlik. Csak nagyon kevesen tudják ma már megkomponálni és megőrizni önmagukat. Nincs lelkerőnk

a barátság totalitásának kezeléséhez. Nem merjük kiadni magunkat, még önmagunk előtt is félünk felfedni lényünk titkát.

A barátság lényege az, hogy ebben a kapcsolatban a két ember nemcsak védi, megőrizni igyekszik egymás lényét, hanem önmagából azért lép ki, mert tudja, hogy közös körükben, éppen egymás integritásának tiszteletben tartása miatt saját lényé megkettőződik. Barátság csak egyenlők között jöhet létre. Tömegemberek között nincs egyenlőség, mert két semmi nem mérhető egymáshoz. A barátok között nincs versengés, az a tömegemberek létezésének fő motorja. A barátság közeli szellemi rokonság, még akkor is, ha a barátok egyes dolgokról alkotott véleménye, létstratégiáik, stílusuk, megnyilvánulásaik radikálisan különböznek. Számomra példaértékű a végletekig kifinomult szellemi arisztokrata David Bowie és a „rock & roll állat”¹¹, totális ösztönlény Iggy Pop barátsága, vagy a nagyon hasonló, ugyanakkor sokkal viharosabb viszony, amely Paul Verlaine és Arthur Rimbaud között létrejött (Rimbaud még verte is Verlaine-t, hogy erősebbé tegye). Esetükben az apollóni és dionüszoszi attribútumok kölcsönös vonzása vezetett a transzcendentális kapcsolathoz.

A barátság kialakulása *déja vu* élménnyel kezdődik: biztos, hogy valamikor már találkoztunk, biztos, hogy hosszú, varázsos, közös múltunk van. Nyilvánvalóan ugyanonnan jöttünk és ugyanabba az irányba tartunk. Ugyanannak a szellemi családnak a leszármazottai vagyunk, ugyanaz a missziónk, ugyanazon a dolgokon borzadunk el és ugyanazon a dolgokon nevetünk. Ez utóbbi jelenség a barátság létezésének legfőbb szimptomája. A barátok viszonyát viharok komplikálhatják. Előfordul, hogy halálosan összevesznek és hosszú időre elválnak egymásról. Az igazi barátságok soha nem érnek véget, élethosszig, sőt, írók, művészek esetében azon is túl tartanak. Az időnként bekövetkező szétválás csak látszat. Beszélgetéseik a fizikai távolság ellenére folytatódnak, s amikor újra személyesen összeakadnak valahol, úgy folytatják a diskurzust, hogy az egymástól való távolságuk éveit, évtizedeit alatti magányos evolúciójuk során kialakult konklúzióik megegyeznek. Ez az újralátkozás minden esetben nevetéssel kezdődik. Persze senki se mondja nekem, hogy a rock'n'rollnak nincs köze a Sátánhoz. Amint az isteni destrukció zenéje útján történő közlés életformává rögzül, óhatatlanul bekövetkezik az önpusztítás, amely természetszerűleg a kapcsolatrendszer egészére is kiterjedhet, különösen akkor, ha nincs mód a felszabaduló energiák célba juttatására, és a kínos helyzetet a pénztelenség is súlyosbítja.

Ifjúkori barátaim közül már csak a megismerkedésünk idején a Molnár Gergely kódnevet használó, ma DJ Helmut Spiel-ként ismert kémmel van kapcsolatom. 10 éve nem láttuk egymást, levelezünk. Ahogy korábban már megírtam, a rock műfajába történő időugrásunk ideája 1976-ban született meg, először az ő fejében. Bár akkor már számomra is pótcselekvésnek tűnt minden más tevékenység, vele ellentétben túlságosan sikeres voltam például a képzőművészet és a színház műfajában ahhoz, hogy azonnal eláruljam, otthagyjam az addigra már hatalmasra duzzadt életművet. Ebből a lelki pozícióból vitatkoztam a sorsváltás gondolatához elérkezett kémmel. Én fokozatos átmenetet szerettem volna. Ő, mivel nem volt veszténivalója, a múlttal való azonnali szakítás mellett döntött. Aztán az 1977. április 21-én, a budapesti Ganz-MÁVAG Művelődési Központban, a 'Rock & Roll High School' edukációs sorozatunk *Nektár sztrichninből. Rock utópiák a hetvenes években* című, utolsó előadásán megvalósult csoda, a félénk, ügyetlen értelmiségi átváltozása igazi rock-sztárrá engem is meggyőzött arról, hogy túlélésünk egyetlen módja az azonnali dimenzióváltás.

Még összehoztuk színházunk, a Donauer Video Familie Without Video & Friends (Donauer Arbeiterfamilie Ohne Arbeit) két előadását¹², de már tudtuk, hogy ezek a műfajban tett utazásunk végállomásai. Az utolsó színházi előadást követő napon történt a megalakult, akkor még színházunk nevét használó zenekar első koncertje, a budapesti Egyetemi Színpadon. Az első számok már megszülettek,

¹¹ Utalás Lou Reed 1974-ben kiadott 'Rock 'n' Roll Animal' című albumára

¹² THE MAD; THE MADNESS; „The Medium is the Message” (Marshall McLuhan) (1977. november 14.) és BLACK & WHITE & HAMBURGER (1978. január 14.) <http://www.freewebs.com/wordcitizen15/donauer.htm>

¹⁰ Hamvas Béla: *A barátság*

de a zenekarnak még nem volt programja, még illő, missziókat egyértelműen kifejező neve sem. A teremtés a megnevezés aktusa révén történik. A gomolygó káoszt az ige, a név kényszeríti formába.

Szinte minden éjjel találkoztam az akkor már az Anton Ello átmeneti kódnevet¹³ használó kémekkel. A zenekar programjáról beszélgettünk rendőri igazoltatásokkal szekvenciákba rendezett, hosszú sétáink során. Az kezdettől fogva világos volt számunkra, hogy punk zenekart kell alapítani, mert ez volt akkor az aktuális, élő irányzat. Magyarországon, illetve a szovjet tömb egyetlen más országában sem működött abban az időben punk együttes. A punk szellemisége végletesen, végzetesen, sorsszerűen idegen az operett/nagyopera alapú, fojtogatóan provinciális, nyomorúságosan gyáva, kispolgári magyar kultúrától, életérzéstől, életformától. Ez a néplélektől való idegenség a bolsevik diktatúra ellentmondást, életjeleket nem tűrő terrorjával párosulva lehetetlennek láttatta a feladatot. Számunkra éppen ez volt benne a szép. Az elkészült szövegek¹⁴, a frontember gondosan megkomponált imázsa, színpadi jelenléte tökéletesen illeszkedtek a punk attitűdhez, de még nem született meg a koncepció, amely összefogja, fókuszált erővé transzcendentálja az önmagukban tökéletes, de rendszerré még nem formálódott elemeket.

A megoldás váratlan forrásból érkezett. Abban az időben haveri körünkhöz tartozott az akkor még a közvetlen demokrácia bevezetésének feltétlen szükségességét hirdető, a „rendszer-váltás” után a közvetett, képviselői demokrácia hívévé, politikussá transzformálódott Haraszti Miklós, akihez többször csatlakoztam a szerveződő „demokratikus ellenzék” titkos összejövetelein tett látogatásai során. 1978 tavaszának egyik borongós estéjén (a pontos dátumot sajnos nem jegyeztem fel) egy lágymányosi lakótelepi lakásban jártunk, ahol néhány szociológus éppen összehajolt. Az engem halálosan untató, az állampárt nyelvezetével a szart ragozó diskurzus után Haraszti Miklós Trabantjában a néptelen utcákon cirkálva az alakuló zenekarról beszélgettünk. Miki kémnek, bár a punkról semmit sem tudott, nagyon tetszett a radikális zenekar alapításának ötlete. Az általam említett név-variációkat viszont nem találta elég erősnek. „Legyen a nevetek Spions!”, kiáltotta utánam búcsúzól, amikor a Gyarmat utcai lakásom előtt kiszálltam a kocsiból. A varázsszó vakító fehér

¹³ Legjobb tudomásom szerint az 'Anton Ello' kódnev, a nevet használó kém egyik kedvence, Antonello di Giovanni di Antonio (kb. 1430–1749) olasz reneszánsz festő keresztnevének deriváltja. A művész *Crucifixion* című, 1455-ben készült, ma az antwerpeni Koninklijk Museum voor Schone Kunsten gyűjteményében lévő festményének reprodukciója a kém és felesége, Eörsi Katalin Dohány u. 24. szám alatti lakásának íróasztala mögött függött a falon.

¹⁴ SPIONS Library: DANCE MOVES (1977–78) – <http://spions.webs.com/library.htm>

fénnyel világította meg a ködös, reménytelen tájat. Percekig álltam a kapu előtt boldog extázisban, miután a Trabant, benne a jövőbeli hatalmassággal elpöfögött. Bár jóval elmúlt éjfél, mire a lakásomba értem, azonnal felhívtam az örömhírrrel az Anton Ello kódnevű kémet. Bejelentésemet hosszú csend fogadta. „Azonnal találkozunk kell!”, mondta a kém, amikor végre megszólalt. Kerékpárral száguldottam Dohány utcai házhoz. Anton Ello a kapu előtt várt. „Megvan!”, mondta, ahogy reggelig tartó sétánkra indultunk. A tökéletes név adta lehetőségekről beszélgettünk. Azon az éjszakán született meg a Spions lelkületünkhöz, ambícióinkhoz, informatori alkatunkhoz pontosan illeszkedő, helyzetünket, státusunkat, végzetes idegenségünket tisztán kifejező programja. Spiclik tízezeinek országában éltünk, állandó megfigyelés alatt. Környezetünkhöz csak annyi fűzött bennünket, hogy megfigyeltük és írásainkban, műveinkben jelentettünk róla. Akkor még azt sem tudtuk, hogy kinek. „A Spions olyan művészekből áll, akik a rock and rollt nem kedvtelésből csinálják, hanem kényszerből. (...) Nem individualisták, hanem aktuálisak. Nem a rock and roll a médiumuk, hanem ők a rock and roll médiumai. Készen állnak egy olyan üzenet közvetítésére, amelyet gyűlölnék. A divat fontosabb számukra az etikánál. Kizárólag a rock and roll törvényeit veszik figyelembe; ezek a törvények kizárólag formaiak. Ezek a törvények, mint minden esztétikai kód, a vízió törvényei. (...) A Spions azzal a tudattal dolgozik, hogy programot hajt végre. E program végrehajtása egyben a személyi túlélés feltétele.”¹⁵

¹⁵ Molnár Gergely: Spions Rock'n Roll (manifesztum, 1978 – *Sznob Internacional*, 1982. február 08.)

SPIONS koncert a budapesti Egyetemi Színpadon – Anton Ello (Molnár Gergely) és Nyuszi (Zátonyi Tibor) © Fotó: Vető János, 1978. január 15. Kép a Zátonyi/Artpool gyűjteményből

